

РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: СУЧАСНІ ОЦІНКИ

У статті розглядається радянський період в історії Білорусі. У хронологічній послідовності аналізуються основні події та чинники, які впливали на суспільно-політичне життя та розвиток соціально-економічного комплексу на території сучасної Республіки Білорусь. Визначається взаємозв'язок сучасності з різноманітними подіями ХХ ст., які прямо або опосередковано обумовили окремі аспекти існування незалежної білоруської держави у ХХІ ст. Здійснено спробу сучасної оцінки радянської Білорусії.

Ключові слова: Республіка Білорусь, білоруські землі, білоруська державність, Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (БРСР).

Богданович І.І. Советский период Республики Беларусь: современные оценки

В статье рассматривается советский период в истории Белоруссии. В хронологической последовательности анализируются основные события и факторы, которые влияли на общественно-политическую жизнь и развитие социально-экономического комплекса на территории современной Республики Беларусь. Определяется взаимосвязь современности с разнообразными событиями ХХ века, которые прямо или косвенно обусловили отдельные аспекты существования независимого белорусского государства в ХХІ веке. Осуществлена попытка дать современную оценку советской Белоруссии.

Ключевые слова: Республика Беларусь, белорусские земли, белорусская государственность, Белорусская Советская Социалистическая Республика (БССР).

Bogdanovich I.I. Soviet period of the Republic Belarus: modern estimates

The article considers with the Soviet period in the history of Belarus. In chronological order are analyzed the main events and factors that influenced the social and political life and development of the socio-economic complex in the territory of the modern Republic Belarus. There is determined the relationship of modernity with a variety of events of the twentieth century, which directly or indirectly led to certain aspects of the existence of the

independent Belarusian state in the XXI century. Also, are given attempts to carry out the modern evaluation of the Soviet Belarus.

Keywords: *Republic of Belarus, Belarusian lands, Belarusian statehood, Belarusian Soviet socialist Republic (BSSR).*

Землі сьогоднішньої Республіки Білорусь увійшли в ХХ ст. у складі Російської імперії, а закінчили його вже в статусі незалежної держави. Впродовж зазначеного періоду ці території зазнали багатьох потрясінь. Серед них: розпад держави, до складу якої входили білоруські землі, світова війна, проголошення і припинення існування Білоруської Народної Республіки (БНР), створення та переформатування Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки (БРСР), входження її до складу СРСР, ще одна світова війна, а в кінці сторіччя – руйнування СРСР та проголошення нової незалежної держави Республіка Білорусь.

Зрозуміло, що всі названі події вже неодноразово були предметом дослідження цілого ряду вчених з різних країн, проте специфіка історичної науки полягає в тому, що погляд на один і той самий історичний факт може відрізнитись, подекуди істотно, в залежності від того, через який час після його появи здійснюється дослідження та дається оцінка, який характер (об'єктивний чи суб'єктивний) вона носить. У ряді випадків причини, які зумовили певну подію, або наслідки, які вона мала, стають очевидними тільки через деякий час.

Важко заперечувати і той факт, що історична наука багато в чому залежить від кон'юнктури, яка може спотворювати подачу фактичного матеріалу або його інтерпретацію в угоду політичному середовищу, а також від того, яку країну представляє науковець, який здійснює аналіз історичних фактів. Для прикладу, можемо навести дуже різні оцінки Білоруської Народної Республіки: одні автори пишуть про об'єктивний характер її утворення, інші – про її буржуазно-націоналістичний фундамент, який був приречений на швидке зникнення під тиском боротьби трюдящих за свої права тощо.

Тема розвитку білоруських земель в ХХ ст. неодноразово ставала об'єктом дослідження багатьох науковців (в першу чергу, істориків). Разом з тим, специфіка суто історичних досліджень здебільшого акцентує увагу на вузьких аспектах певного історичного періоду в межах визначеного регіону, а ширина часових рамок є тим вужчою, чим ближче в часі до дослідника розглядуваний період.

Так, більшість робіт вчених, в яких розглядається білоруська історія у ХХ ст., можна умовно розділити на декілька проблемно-хронологічних груп: по-перше, тематика розпаду Російської імперії та події, пов'язані з БНР (В.Мазец [1], І.Полуян [2], О.Райчонок [3], О.Савіч [4], М.Сяменчик [5], Т.Тохіян [6], С.Хоміч [7]); по-друге, становлення радянської влади на білоруських землях (Ю.Кудіна, І.Юхо [8]); по-третє, події Великої Вітчизняної війни (О.Касович [9], І.Кравченко, А.Литвин, П.Полян); по-четверте, післявоєнний період розвитку радянської Білорусії. Серед інших авторів доцільно також згадати І. Ігнатенка, Д. Короткова, В. Круталевича, Г. Матвеева, М. Сташкевича. Зауважимо, що наведений перелік дослідників та науковців є далеко неповним, оскільки тільки періоду 1941-1945 рр. присвячено роботи надзвичайно великого числа істориків. Разом з тим, мірою наближення до сучасності кількість публікацій, присвячених тематиці історичного аналізу радянського періоду в історії Білорусі, скорочується, а самі оцінки набувають полярно-дискусійного характеру, подекуди із яскравим суб'єктивним забарвленням, що знижує наукову та методологічну цінність таких досліджень.

Виходячи із вищесказаного, вважаємо, що радянська доба в історії Білорусі також може і повинна бути переосмислена з позицій історичної науки ХХІ ст. Тим більше, що в Україні дана тема залишається маловивченою. Наше дослідження розглядаємо також і як спосіб активізувати наукову полеміку з даного питання.

Мета статті полягає в теоретичному осмисленні радянського періоду в історії білоруських земель з аналізом подій, які, на нашу думку, спричинили найбільш істотний вплив на формування історичного процесу саме в тому вигляді, в якому він є відомим, а також у спробі запропонувати власну позицію відносно досліджуваного питання для формування науково обґрунтованого базису для його подальших досліджень в Україні.

СРСР було проголошено 30 грудня 1922 р. на I з'їзді Рад, в якому брали участь і представники БРСР. Підставою для цього став ряд рішень, пріоритет серед яких належить Декларації I Всебілоруського з'їзду Рад про встановлення тісного федеративного зв'язку між радянською Білорусією та РРФСР від 2 лютого 1919 р. На заключній фазі процесу об'єднання радянських республік у єдину державу, для Білорусі значення мали рішення, прийняті на IV Всебілоруському з'їзді Рад, якими законодавчо закріплювався курс Білорусі на входження до єдиної союзної держави.

Формування власне БРСР (дана обставина спричинила істотний вплив на визначення кордонів Білоруської держави через 70 років при відновленні незалежності) як складової великого Союзу тривало до 1924 р., коли до складу республіки було включено 16 повітів та окремих волостей колишніх Вітебської, Гомельської та Смоленської губерній, де переважну більшість населення складали білоруси.

В 1926 р. територія БРСР знову зазнала збільшення за рахунок внутрідержавного перерозподілу територій. В наступному зміні державного кордону БРСР відбувались ще тричі: за підсумками Народних Зборів Західної Білорусі, які відбулись 28-30 жовтня 1939 р. в Білостоку, відбулось включення до складу БРСР земель, які належать до Західної Білорусі; в листопаді 1940 р. розмежовано території, які належать Білорусі та Литві; в серпні 1945 р. до складу Польщі було включено території Білостокської та частини Брестської та Гродненської областей. Таким чином, нинішню територію Республіки Білорусь було сформовано саме в період БРСР як складової СРСР [10].

В міжвоєнний період значної модернізації зазнала економіка республіки, її соціальне життя. Зокрема, в зазначений період здійснювались такі неоднозначні кроки як індустріалізація та колективізація. Складність оцінки зазначених урядових кроків (вони були характерними практично для всіх республік Радянського Союзу) полягає у специфіці їх реалізації.

Так, рівень та стан життя населення БРСР в середині 20-х років ХХ ст. був відверто недостатнім: домінуючим було сільське населення, яке після світової та громадянської воєн жило вкрай незаможно, а промисловість БРСР виробляла тільки 1,6% промислової продукції СРСР. Потреба у змінах була очевидною. Разом з тим, необхідно відзначити, що індустріалізація, яка здійснювалась, в тому числі і в БРСР, відрізнялась від аналогічних процесів в країнах західного світу. Якщо там промисловість розвивалась поступово, еволюційним шляхом, то для союзних республік єдиним способом подолати розрив ставав спосіб революційний, при якому за відносно короткий проміжок часу (декілька п'ятирічок) ставилось завдання створити повноцінну промислову структуру, а це вимагало колосальних затрат як фінансових, так і людських ресурсів. Модернізації вимагало і сільське господарство, яка здійснювалась шляхом так званої колективізації.

Позитивним в зазначених процесах було те, що за 15 років в БРСР промислове виробництво виросло більше, ніж у 20 разів, було створено нові галузі промисловості: паливну, машинобудівельну, радіотехнічну, хімічну, легку та харчову промисловості. Така специфіка індустріалізації відносно інших союзних республік обумовлювалась характером сировинної бази, достатньо зручною та розвинутою логістичною структурою та структурою попиту промислової продукції в БРСР та сусідніх союзних республіках. В той же час близькість до кордону в достатньо агресивних умовах міжнародного середовища першої половини ХХ ст. робила нелогічним розміщення на території БРСР підприємств важкої промисловості. А відсутність власного інженерно-технічного та робітничого персоналу в межах необхідних кількісних та якісних показників була додатковим гальмом для індустріалізації Білорусії.

Проте, незважаючи на дані труднощі, відносно іншого передвоєнного 1913-го р., станом на 1940 р. зростання валової продукції промисловості в БРСР склало 810% [11, с.312]. Для ілюстрації наведемо тільки декілька цифр, які характеризують зростання виробництва (для співставлення наводяться дані 1913 та 1940 рр.): електроенергія – з 3 до 508 млн. кВт-год, паливного торфу – з 14 до 3361 тис. тон, з нуля сформовано та налагоджене виробництво мінеральних добрив, хімічних волокон, металоріжучих верстатів, електродвигунів, радіоприймачів, тканин шерстяних та льняних, взуття [11]. За аналогічний період виробництво промислової деревини зросла з 2220 до 6108 тис. м³. Особливе значення даного показника полягає в тому, що частина такої деревини спрямовувалась за пільговими цінами або ж взагалі безкоштовно для будівництва житла та об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості, тобто використовувалась для забезпечення добробуту та формування передумов подальшого розвитку населення Білорусії.

Динамічного розвитку набуло і сільське господарство та його забезпечення. При цьому треба врахувати, що друга половина 20-х років ХХ ст. була для даної сфери відверто негативною: давались взнаки наслідки Першої світової та громадянської воєн, відверте технологічне відставання, низька культура виробництва.

Разом з тим, достатньо красномовним є наступний факт: якщо в 1930 р. сільське господарство всієї БРСР забезпечувало 33 трактори, то в 1934 р. їх було вже 2052 одиниці, що дозволило за даний проміжок часу

збільшити посівні площі в республіці на 465,3 тис. га. [12]. В обсягах кінцевої продукції сільського господарства такі кількісні та якісні зміни не могли не позначитись: в 1940 р. відносно 1913 р. обсяги виробництва зернових культур зросли на 159 тис. тонн, картоплі – на 7,9 млн. тонн, овочів – на 673 тис. тонн, м'яса – на 56 тис. тонн, молока – на 576 тис. тонн. Очевидно, що винятково екстенсивними методами такого зростання в межах Білорусії досягнути було неможливо.

Проте такі успіхи були досягнуті за рахунок цілого ряду неоднозначних, а то і відверто негативних кроків. До таких ми відносимо наступне.

По-перше, примусовий характер колективізації, яка супроводжувалась так званим «розкуркулюванням», тобто карально-репресивними заходами відносно заможнішого селянства. За різними даними від даного процесу постраждало до 250 тис. чол. Тут ми не будемо вдаватись в дискусію з приводу так званої «якісної» складової, оскільки небезпідставно існує точка зору, що «куркулями» часто ставали більш працьовиті, відносно більш освічені та цілеспрямовані представники селянства, а їх соціальним антиподом були селяни, які мали проблеми з самоорганізацією, без тяжіння до праці як такої та, нерідко, із схильністю до шкідливих звичок, які і заважали їм забезпечити на належному рівні матеріальну складову своїх життєвих потреб. Таким чином, саме «розкуркулення» усувало від виробництва чи не найбільш ефективну частину селянства, а ті, хто повинен був їх замінити, були неспроможні за короткий час забезпечити кількісне та якісне зростання результатів виробництва [13, с.294].

По-друге, використання для індустріалізації вкрай дешевої робочої сили, яку постачало сумнозвісне Головне управління таборів («ГУЛАГ»), а оскільки умови життя та праці ув'язнених були вкрай важкими, що підірвало їх здоров'я та різко скорочувало тривалість життя, виникала потреба у постійному поповненні людського ресурсу. Це ставало ще одним рушійним чинником репресій, які ускладнювали і без того непросте життя громадян БРСР.

По-третє, важкі умови життя і праці на фоні репресій, які розгорнулись в СРСР (в тому числі і в БРСР також), стали невід'ємною складовою індустріалізації та колективізації навіть за межами карально-репресивного апарату. Це, в свою чергу, знижувало ефективність кроків,

які реалізовувались в країні та були спрямовані на її модернізацію та скорочення відставання від провідних країн світу. Тобто, очевидні успіхи супроводжувались явищами та подіями, які оцінити позитивно навряд чи можна, а виправдання, які зустрічаються в ряді наукових та публіцистичних праць, і надалі носитимуть відверто дискусійний характер, знаходячи як нових прибічників, так і противників.

Глобальною подією, яка розділила життя як всього населення БРСР, так і СРСР в цілому, стала Друга Світова війна. За 1941-1945 рр. білоруськими землями двічі пройшов радянсько-німецький фронт, на них вирувала партизанська війна, а народ Білорусі заплатив за Перемогу дорогою ціною – понад 2 млн. втрачених людських життів та вщент зруйнованою економікою. Так, якщо в 1945 р. загальний обсяг промислового виробництва в СРСР склав близько 82% довоєнного рівня (1940), то в БРСР даний показник скоротився до 20%. Якщо ж вести мову про енергетику, то тут скорочення сягнуло 84% (до 16%) при тому, що середній показник по Союзу складав 33% (до 67%). Сумарні збитки, завдані Білорусі внаслідок подій Другої світової війни, оцінюються в 75 млрд. рублів в цінах 1941 р., що склало приблизно 11% від загальносоюзних [14, с.45].

Проте такі катастрофічні показники не означали, що республіка залишилась в зруйнованому стані. В рамках відновлення промисловості відбувалось відтворення зруйнованих та спорудження нових підприємств. Причому на рівні всесоюзного керівництва було прийнято рішення про те, що такі господарські одиниці повинні відповідати всім вимогам до високотехнологічних підприємств того часу. Подальший соціально-політичний розвиток Білоруської РСР мало чим відрізнявся від розвитку Союзу в цілому, оскільки попри задекларовану автономність, прийняття рішень стратегічного характеру здійснювалось центральною владою в Москві.

В ході відбудови, а потім і подальшого розвитку промисловості в БРСР відновлювались зруйновані підприємства та створювались нові. Причому зміни в міжнародному середовищі (створення ряду соціально-економічних та військово-політичних організацій союзницького типу за участю СРСР, Польщі, НДР, які де-факто перетворили Білорусь з прикордонного регіону на внутрішній) дали можливість переглянути концептуальні підходи до розгортання нових промислових підприємств. В

поєднанні з підготовкою достатнього числа інженерно-технічного та виробничого персоналу це мало своїм результатом появу в БРСР об'єктів машинобудування, важкої та хімічної промисловості. Зокрема, «з нуля» було створено виробництво мінеральних добрив, причому в кінці 80-х рр. БРСР за обсягом виробництва даної продукції вийшла на друге місце по Союзу, поступаючись тільки РРФСР та залишивши позаду навіть Україну, де ця галузь існувала з першої половини ХХ ст.

Разом з тим, слід констатувати, що таке зміщення акцентів призвело до певних проблем в традиційних для Білорусії харчовій та легкій промисловості, і, як результат, у забезпеченні населення товарами першої необхідності. Однак при цьому не можна ігнорувати того факту, що за рівнем та обсягами виробництва і реалізації товарів народного споживання БРСР (у роздрібних цінах) у 80-х рр. ХХ ст. посідала третє місце серед союзних республік та четверте в розрахунку на душу населення, поступаючись лише прибалтійським республікам.

Подальший розвиток промислового виробництва країни ілюструють наступні цифрові дані: за проміжок з 1970 р. по 1986 р. загальні темпи промислового виробництва в БРСР зросли в 3,23 рази, в т.ч. виробництво засобів виробництва – у 3,54 рази, та товарів народного споживання – у 2,74 рази. Щодо продуктивності праці, то в 1986 р. вона зросла в 2,3 рази відносно 1970 р., та у 11,3 рази відносно 1940 р.

Таким чином, можна стверджувати, що фундамент нинішнього промислового виробництва Республіки Білорусь було закладено саме у вищезазначених часових рамках. Якраз тоді було створено ряд підприємств, які успішно функціонують і в незалежній Білорусі. Крім того, були закладені необхідні передумови для подальшого розвитку реального сектору економіки білоруської держави. Саме тому вважаємо відверто хибною тезу про «злочинну політику індустріалізації» [15, с.507] відносно БРСР, що висловлюють окремі автори, які публікуються в жанрі історичної літератури.

Аргументами на користь розвитку промислового виробництва можуть служити мотиви, які умовно можна назвати фінансовим та модернізаційним.

Перший проявляється в тому, що для промислових підприємств властивою буде вища ніж в аграрних виробництвах частка новоствореної доданої вартості. Тому і фіскальний ресурс індустріальних суб'єктів

господарювання буде більшим. Іншими словами, зростання частки промисловості в економіці республіки означає збільшення бази податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, а отже і можливостей щодо збільшення кількості соціально-економічних програм, які з цих бюджетів можуть бути профінансовані.

Модернізаційний мотив пов'язуємо з тим, що розгортання промислових підприємств вимагає достатнього числа інженерних та технічних кадрів з відповідною освітою. Якщо індустріалізація носить системний характер (тобто саме так, як це відбувалось в БРСР), виникає необхідність в створенні мережі освітніх закладів професійно-технічної та вищої освіти. Тобто додатковим наслідком процесів, що розглядаються, стає зростання освітнього рівня населення, створення передумов для подальшого розвитку науки та техніки в державі. Вважаємо, що теза про необхідність прогресу в суспільстві в історичній перспективі додаткової аргументації не потребує та може використовуватись як аксіома в оцінці процесів світової історії.

Крім того, як показують реалії ХХ-ХХІ ст., країна, яка робить акцент в розвитку національної економіки суто на аграрний сектор, – приречена на відставання з перспективою надовго закріпити за собою статус країни третього світу. Відзначимо, що навіть у процитованому вище виданні автор запитує «для чого селянській нації всі ці заводи та фабрики?» [15]. Відповідь є очевидною: щоб не залишатись відстаючою в соціально-економічному плані державою на узбіччі основних історичних процесів. При цьому підкреслимо, що розвиток промисловості не означає ігнорування позицій продовольчої безпеки та нехтування аграрною сферою.

Усвідомлюючи це, в повоєнний час в Білорусі було досягнуто прогрес у розвитку і сільського господарства. Якщо порівняти показники його валової продукції за 1940 р. та 1986 р., можна побачити, що ріст склав понад 250%. По виробництву зерна, цукрових буряків, картоплі, льону та льоноволокна – БРСР в числі лідерів серед інших союзних республік, а по ефективності виробництва окремих видів продукції (наприклад, льонувовгунця або картоплі) впевнено посідала перше місце. Істотного збільшення було досягнуто і у тваринництві, хоча тут Білорусія ніколи не була в лідерах в силу специфіки своїх природно-кліматичних умов та традицій ведення господарства.

У цей час активно розвивалась і соціально-гуманітарна сфера. Тільки за 80-ті рр. XX ст. в Білорусії було введено в дію 275,7 тис. місць в дошкільних закладах, 718 шкіл на 451,7 тис. учнівських місць, 38,4 тис. місць в закладах професійно-технічної освіти, 26 750 місць для пацієнтів в лікарнях, 9 345 місць в санаторіях та будинках відпочинку, 35 нових кінотеатрів, 487 клубів та закладів культури. Одночасно створювались необхідні умови для розвитку науки: так, якщо в 1940 р. в БРСР налічувалось 2,2 тис. чол. наукових кадрів, то в кінці 80-х рр. їх було вже 43,3 тис. чол. (в т.ч. понад 1 тис. докторів наук та 13,5 тис. кандидатів наук) [16, с.64].

Результатом таких змін в економіці та в соціальній сфері стало зростання чисельності населення Білорусії: за 20 останніх років у складі СРСР кількість жителів республіки зросла з 9,0 млн. чол. до 10,3 млн. чол. [17, с.67] (нагадаємо, що до початку всіх вже згаданих воєн та потрясінь в 1913 р. їх чисельність становила 6,9 млн. чол. [11, с.312]).

Не менш важливим аспектом розвитку Білоруської РСР, який повноцінно проявив себе після проголошення нею самостійності і сприяв становленню державності, став вихід БРСР на міжнародну арену. Він проявився у членстві республіки в ряді міжнародних організацій. Передумови цього були закладені ще в 1944 р., коли в структурі органів республіканської влади було сформовано Народний комісаріат закордонних справ (з 1946 р. – Міністерство закордонних справ). Таким чином, ще не набувши статусу суверенної держави, Білоруська РСР стала важливим учасником системи міжнародних відносин. При цьому вона виступила одним із співзасновників Організації Об'єднаних Націй, а в подальшому стала членом ряду структур ООН (в т.ч. і спеціалізованих, таких як, наприклад, Рада Безпеки ООН, Економічна та Соціальна Рада, міжнародна організація праці, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури ЮНЕСКО, Міжнародної організації цивільної авіації ІКАО тощо).

Зазначимо, що тільки декілька країн світу стали членами ООН до моменту повноцінного набуття державної незалежності. Крім Білорусі, це Україна (УРСР на момент вступу в ООН входила до складу СРСР), Нова Зеландія (домініон Великобританії), Індія (Британська Індія мала статус колонії Великобританії) та Філіппіни (перебували під протекторатом США). Для БРСР та УРСР підставами включення до числа співзасновників

ООН стали масштаби втрат, яких зазнали ці республіки в роки Другої світової війни, а також визнання ролі їх народів у перемозі над країнами Осі.

Республіка приймала активну участь в міжнародній дипломатичній активності, залучалась до міжнародних конференцій та міждержавних структур. Підписи представників БРСР стоять під такими важливими міжнародно-правовими документами сучасності, як Декларація прав людини, Міжнародна конвенція електрозв'язку, Міжнародна конвенція з ліквідації всіх форм расової дискримінації, Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів та в його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового ураження тощо.

Разом з тим, з вищенаведеного може скластись хибне враження, що післявоєнний період історії білоруських земель був винятково позитивним та позбавленим істотних недоліків. Очевидно, що робити подібний висновок означало б ідеалізувати досліджуваний часовий період в історії білоруських земель. Тим більше, що тоді незрозумілою стане природа відцентрових сил, які в підсумку призвели до зникнення з політичної карти світу СРСР.

Так, піднесення та оптимістичні очікування, викликані перемогою в Великій Вітчизняній війні, вже наприкінці 40-х рр. зіштовхнулись з рядом повоєнних труднощів, до яких належали зруйноване народне господарство на території, де відбувались бойові дії, втрати людських ресурсів (особливо чоловіків працездатного віку), декілька неврожайних років та наслідки війни, які змусили населення згадати про недостатню кількість продовольства тощо. Після завершення війни в СРСР у 1945-1953 рр. відновились репресії, а також акції «розкуркулення» (мали місце головним чином в Західній Білорусії), у результаті яких щодо «куркулів» та інших осіб, які визнавались «неблагонадійними», влада використовувала різноманітні методи тиску, включаючи депортації до інших віддалених територій СРСР.

Свій відбиток на соціально-економічне та культурне життя в БРСР наклали і міжнародні відносини. Маємо на увазі початок холодної війни, яка повернула в суспільство очікування нових кровопролитних конфліктів (одним з апогеїв тут стала Карибська криза), концентрувала увагу в економіці на військово-технічній сфері, а фінансування та розвиток інших

сфер народного господарства (особливо виробництво товарів народного споживання) здійснювалось за залишковим принципом.

Нераціональне використання ресурсів, прорахунки в зовнішній політиці та в розвитку внутрішньої економіки, екстенсивний її характер тощо, викликали в частини населення прагнення до змін. Ряд подальших подій та явищ кризового характеру тільки підсилили їх.

Так, в 1979 р. СРСР розпочав афганську кампанію. В ній у складі радянської армії приймали участь і мешканці БРСР. Ціною за це стали життя 771 солдата, які походили з Білорусії та які загинули або зникли безвісті впродовж кампанії, що тривала понад 9 років [18]. Будучи незрозумілою за цілями та змістом для багатьох громадян Союзу, дана військова кампанія сприймалась як непотрібне навантаження на економіку країни, а на фоні людських втрат (офіційно було визнано втрати по СРСР в цілому на рівні близько 15 тис. вбитими та 55 тис. пораненими) зростало і невдоволення загальним курсом діючої влади.

Ще однією чорною сторінкою в історії Білорусі стала катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 р. За різними оцінками, на територію Республіки Білорусії припало до 60% забруднення, що прийшлося на територію СРСР. Ураженими виявились Гомельська та Могильовська області БРСР, сліди радіонуклідів були виявлені в Брестській області. Наслідки аварії позначились як на екосистемі держави, так і на житті та здоров'ї пересічних громадян. Дана тема виходить за межі нашого дослідження, проте вивчення впливу наслідків аварії на ЧАЕС на розвиток білоруських земель представляє додатковий науковий інтерес.

Як бачимо, кінець 80-х рр. XX ст. ознаменувався наростаючою кризою, яка охоплювала все нові і нові сфери життя в тодішньому СРСР. Застій в економіці, численні національні протистояння в союзних республіках, слабка і непродумана зовнішня політика тощо. Кризові явища, накладаючись одне на одне, генерували синергетичний ефект зі знаком «мінус». Все це сформувало той об'єктивний історичний хід подій, протистояти якому номенклатурна верхівка СРСР виявилась неспроможною, а свої цілі та завдання керівництво держави та окремих республік сприймали та усвідомлювали по-різному. Час Радянського Союзу закінчувався, що було зафіксовано в Біловезькій Пущі у грудні 1991 р. На території «однієї шостої частини світу» утворились незалежні держави, однією з яких стала новопроголошена Республіка Білорусь.

Таким чином, на момент проголошення незалежності в 1991 р. Республіка Білорусь мала порівняно якісні умови для початку свого існування в ранзі повноцінної держави. Причому порівняння може здійснюватись як з іншими країнами світу, так і з самими білоруськими землями різного періоду. Ми розділяємо позицію науковців, які стверджують, що у гіпотетичному варіанті державні утворення у виді БНР або ж БРСР на початку 20-х років ХХ ст. навряд чи змогло б самостійно здійснити перехід від аграрної економіки до індустріально-аграрної за короткий проміжок часу. Крім того, ймовірність того, що така країна змогла б вистояти у війні з режимом А.Гітлера, а тим більше вийти з неї переможцем, не піддається жодній математичній оцінці в силу свого вкрай низького значення.

Натомість, за радянський період на території сучасної Республіки Білорусь було створено значну кількість промислових підприємств, об'єктів освітньої та соціальної інфраструктури, забезпечено умови для їх діяльності та подальшого розвитку.

Не слід випускати з уваги і згадані вище факти залучення Білоруської РСР в систему міжнародних відносин, що максимально спростило як визнання нової держави іншими країнами світу, так і встановлення зв'язків між ними та Республікою Білорусь. Без сумніву, це можна віднести до здобутків радянської доби в білоруській історії.

Таким чином, можна зробити висновок, що дослідження радянського періоду в історії земель Білорусі дає підстави вести мову про діалектичний взаємозв'язок між позитивними та негативними процесами та явищами, що мали місце в зазначений час, і які створили всі необхідні передумови для того, щоб Республіка Білорусь стала повноцінною, сучасною та ефективною державою ХХІ століття.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мазец В.Г. Беларуская Народная Рэспубліка: абвяшчэнне і дзейнасць. : аўтарэф. дыс. на атрым. вучон. ступ. канд. гіст. навук / Мазец В.Г. – Мінск, 1995. – 18 с.
2. Полуян И.В. Революционное и национально-освободительное движение в Западной Белоруссии 1929-1933 гг. : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук / И.В. Полуян. – Мінск, 1960. – 19 с.
3. Райчонак А.А. Станаўленне беларускай дзяржаўнасці ў кантэкстэрозных ідэалагічных прыярытэтаў (1917-1927 гг.) : аўтарэф. дыс. на атрыманне вучон. ступ. канд. гіст. навук / А.А. Райчонак. – Мінск, 1984. – 17 с.

4. Савіч А.А. Рэвалюцыйны нацыянальна-вызваленчы рух у Заходняй Беларусі ў 1921-1939 гг.: гістарыяграфія праблемы : аўтарэф. дыс. на саіск. вучон. ступ. канд. гіст. навук / А.А. Савіч. – Мінск, 1989. – 20 с.
5. Сяменчык М.Б. Рабочы рух у Заходняй Беларусі (1921-1939 г.) : аўтарэф. дыс. на суіск. вуч. ступ. канд. гіст. навук / М.Б. Сяменчык. – Мінск, 2000. – 19 с.
6. Тохиян Т.М. Становление белорусской государственности в 1917 - 1922 гг. в оценке отечественной историографии : дисс...кандидата исторических наук /Т.М. Тохиян.
7. Хоміч С.М. Фарміраванне тэрыторыі Беларускай Савецкай Рэспублікі (канец 1918 - 1926 г.) : аўтарэф. дыс на суіск. вучон. ступ. канд. гіст. навук / С.М. Хоміч. – Мінск, 2000. – 17 с.
8. Юхо И.А. Установление Советской власти в Западной Белоруссии в 1939 году : а автореф. дисс., представл. на соискание ученой степени кандидата юрид. Наук / И.А. Юхо. – Мінск, 1954. – 21 с.
9. Касович А.В. Сопротивление германским оккупантам в западных областях Беларуси в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук / А.В. Касович. – Мінск, 2004. – 23 с.
10. Криштапович Л., Филиппов А. БССР и Западная Белоруссия 1919-1939 гг. (сравнительный анализ) – М.: «Книжный мир», 2017. – 192 с.
11. Страна Советов за 50 лет. Сборник статистических материалов. – М. : «Статистика», 1967. – 351
12. СССР в цифрах – 1935. – ЦУНХУ ГОСПЛАНА СССР – В/О СОЮЗОРГУЧЕТ. – Москва, 1935. – 316 с.
13. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Т. 4 – Кадэты – Ляшчэня / Беларус. Энцыкл. – Мн. : БелЭн, 1997. – 432 с.
14. Народное хозяйство СССР за 70 лет: Юбилейный статистический ежегодник / Госкомстат СССР. – М. : «Финансы и статистика», 1987. – 766 с.
15. Тарас А. Краткий курс истории Беларуси. IX-XXI вв. – Минск : Харвест, 2013. – 544 с.
16. Народное хозяйство СССР за 70 лет: Юбилейный статистический ежегодник / Госкомстат СССР. – М.: «Финансы и статистика», 1987. – 766 с.
17. Народное хозяйство СССР в 1990 г. : Статистический ежегодник / Госкомстат СССР. – М. : «Финансы и статистика», 1991. – 752 с.
18. Выполнили Родины приказ. – Режим доступа: <http://prikaz.school3.by/poteri-belarusi-v-afganistane/>